

Enkele beschouwingen rond de heemkunde.

Het begrip heemkunde, opgevat in zijn huidige betekenis, is betrekkelijk jong en het woord zelf heeft slechts sinds een paar decennia in onze taal burgerrecht verkregen. Strikt genomen is heemkunde geen wetenschap in de gewone betekenis van het woord, doch er bestaat wel een zeer nauw verband tussen heemkunde en diverse wetenschappelijke domeinen zoals aardrijkskunde, bodemkunde, volkskunde, taal- en letterkunde, en verder familiekunde, kunst en nog zovele andere uitingen van de menselijke cultuur.

Doch vooraleer dieper op het wezen van de heemkunde in te gaan, is het zeker gewenst even na te gaan wat dient verstaan te worden door het begrip *heem*. Het is zonder meer duidelijk dat dit woord wortelt in het Duitse *Heim*, dat op zijn beurt samenhangt met *Heimat*.

De betekenis van dit laatste woord is voor iedereen duidelijk, wat evenwel niet wil zeggen dat wij meteen de verklaring hebben van wat in het Nederlands als *heem* beschouwd wordt. Er blijft een zekere schakering. Het heeft weinig zin ter zake trachten een leerstellig begrip op te bouwen. De opvatting omtrent de inhoud van dit begrip hangt veeleer af van de ingesteldheid van de betrokkene. Voor een kind zal het heem beperkt zijn tot wat het dagelijks rondom zich waarneemt. Naarmate het kind ouder wordt en zijn gezichtskring zich uitbreidt, zullen ook de omgeving van de ouderlijke woning en later de buurt en het dorp, zijn belangstelling opwekken en het zal dit alles dan ook als iets eigens gaan aanvoelen. Zo beschouwd kan het heem omschreven worden als de *streek waarin ons leven wortel heeft geschoten, waar we ons helemaal thuis gevoelen* (J. Van Overstraeten: Inleiding tot de heemkunde, p. 7; Uitgave Standaard Boekhandel, 1943).

Deze opvatting is wel juist voor zover het levensmilieu van de betrokkene beperkt blijft tot het eigen dorp of de eigen streek, doch veelal is dit niet het geval. Het begrip *heem* kan in ruime mate beïnvloed worden door velerlei omstandigheden, zoals onder meer beroepsbezigheden en familiale verhoudingen, die niet zelden nauwere betrekkingen met andere oorden tot gevolg hebben. Daarbij mag de invloed van de geestelijke ontwikkeling van de betrokkene zeker niet uit het oog verloren worden. Ook speelt het aanpassingsvermogen daarbij een belangrijke rol.

De vestiging in een andere streek is van doorslaggevende betekenis en meestal zal de inwijkeling zich na verloop van tijd in zijn nieuw midden volledig thuis voelen en belang gaan stellen in alles wat er omgaat. Dit betekent echter niet dat dit alles afbreuk zou doen aan de band met zijn oorspronkelijk heem. Men kan in dit geval wel gewag maken van een verplaatsing van het accent, maar evenzeer van een ruimere opvatting van de heemgedachte.

Om samen te vatten : het begrip *heem* verschilt van persoon tot persoon. Het hangt in hoge mate af van de persoonlijke opvatting van de betrokkene, die op haar beurt be-

invloed wordt door zijn geestelijke ontwikkeling. Het heem is in zekere zin een levensgemeenschap die, alhoewel niet nauwkeurig afgelijnd, toch een samenhangend geheel vormt. Veelal wortelt deze gemeenschap in een ver verleden, maar blijft toch een realiteit in het leven van iedere dag. Iedere mens die enigszins zichzelf is gebleven en zichzelf wil blijven en niet wil verwateren in hopeloze oppervlakkigheid, voelt de behoefte iets meer te weten te komen over de vele dingen waarmee hij dagelijks geconfronteerd wordt, over hun wezen en hun diepere zin. Hij wil weten hoe dit alles gegroeid is tot een geheel.

De aangewezen weg daartoe is de heemkunde. Heemkunde is de studie van het worden en het zijn van het heem in al zijn vormen en facetten. Heemkunde is niet alleen het bestuderen van de geschiedenis van een dorp of een streek, niet alleen het nagaan van de vele uitingen van het volksleven, niet alleen een zekere belangstelling voor al wat leeft in de natuur. Zij beoogt veeleer het trachten te begrijpen en doorgronden van het geheel, en dit met het verleden, het heden en de toekomst als basis en achtergrond. Het is echter begrijpelijk dat ieders aandacht en belangstelling in de eerste plaats uitgaat naar wat hem 'best ligt'. Het heeft dan ook weinig zin te trachten de heemkunde in haar geheel te willen beoefenen. Er is een grens aan het menselijk kunnen. Daarom is een samenwerking tussen de belangstellenden in kringverband wenselijk.

Heemkunde in de praktijk.

In de vorige bijdrage hebben wij getracht de begrippen *heem* en *heemkunde* enigszins toe te lichten. Wij zijn er ons echter wel van bewust dat deze toelichting eerder als oppervlakkig kan bestempeld worden.

Het probleem is echter zo ingewikkeld en de onderscheiden standpunten en interpretaties zo veelvuldig, dat een doorgedreven behandeling ons al te ver zou leiden. Daarom willen wij ook in onderhavige bijdrage ons beperken tot enkele algemene beschouwingen over het beleven van de heemgedachte.

Wie echt aan heemkunde wil 'doen' mag zeker niet uit het oog verliezen, dat zijn of haar activiteit ter zake meer moet zijn dan een vorm van liefhebberij, meer dan een soort tijdverdrijf. Wie het belang van de heemkunde inziet en er zich daadwerkelijk wil aan wijden, moet bereid zijn de zaken grondig aan te pakken. Oppervlakkigheid is hier alleszins uit den boze en doet meer kwaad dan goed. Heemkunde is in zekere zin een kwestie van zelfvorming. Zij veronderstelt een kritische benadering en een grondige studie van een bepaald thema, met inachtneming niet alleen van het uiterlijke, maar evenzeer van alles wat achter dit uiterlijk schuilgaat: het hoe en het waarom, het ontstaan, de groei en de evolutie van een bepaald voorwerp, feit of gebruik, zijn plaats in het geheel.

Het mag de vorser niet aan doorzettingsvermogen ontbreken. Onvermijdelijk zal hij vroeg of laat geconfronteerd worden met bepaalde moeilijkheden of schijnbaar onoplosbare problemen. Hij mag zich daardoor echter niet laten afschrikken. Geduld,

speurzin en logisch redeneren kunnen er in grote mate toe bijdragen om deze moeilijkheden te overwinnen. Het opzoekingswerk, zoveel als mogelijk gesteund op concrete gegevens, moet uiteindelijk resulteren in een logische besluitvorming. Het kan zich soms voordoen dat de vorser, bij gebrek aan concrete gegevens, zich genoopt ziet zijn toevlucht te nemen tot bijvoorbeeld vergelijkingen met of afleidingen uit gelijkaardige feiten in een andere context. In dit geval moet echter uiterst omzichtig tewerk gegaan worden.

Alhoewel een zekere voorafgaande vorming misschien wel kan gewenst zijn, is deze toch niet volstrekt onontbeerlijk. Een zekere vertrouwdheid met het behandelde onderwerp is reeds een goede vertrekbasis. Het is echter bijna vanzelfsprekend dat dit alleen niet altijd volstaat.

Eigen kennis, ondervinding en inzicht dienen bijgewerkt en daarbij dient er naar gestreefd zich de verworvenheden van anderen te nutte te maken. Daarom dringt een zekere mate van samenwerking tussen actieve belangstellenden zich op. Dergelijke samenwerking zal ongetwijfeld nuttig zijn in los verband, maar een georganiseerde samenwerking is volstrekt aan te bevelen en schept de beste en veelzijdigste mogelijkheden. Dergelijke werkwijze zal best tot haar recht komen in een heemkundige kring. Dergelijke kring omvat inderdaad mensen wier belangstelling dezelfde richting uitgaat en die hetzelfde doel nastreven.

Een heemkundige kring, of beter gezegd een heemkring, is er niet voor zichzelf. Hij is slechts een middel om de heemgedachte ingang te doen vinden, ze levend te houden en verder uit te dragen. De aangesloten leden in de eerste plaats, maar ook de andere belangstellenden moeten er steeds terecht kunnen met hun vragen en problemen. Zijn taak is tweërlei: uiteraard *heemkunde* of de studie van het heem in al zijn aspecten, en *heemschut* is de zorg en het behoud van alles wat waardevol is voor het eigen dorp, de eigen streek, het eigen heem.

De eerste taak blijft wel de studie van het heem. Deze taak in al haar facetten gaan beschrijven, is onbegonnen werk. Wij moeten ons hier beperken tot een oppervlakkige beschouwing. Wat wij hoger schreven over de taak van de individuele vorser, geldt ook voor een heemkring. Maar er komt wel wat meer bij te pas. Waar de belangstelling van de enkeling veelal gericht is op één bepaald object, zou het werktein van een heemkring eerder een uitgebreid gamma van facetten van het heem moeten omvatten. Dit is vanzelfsprekend een werk van lange adem en vergt ongetwijfeld veel inspanning, maar het beoogde resultaat is de inzet waard.

De aldus verworven kennis mag niet worden beschouwd als privaatbezit van een bepaalde persoon of van een kring. Dit mag zeker niet de bedoeling zijn. Uiteraard wordt zij gemeenschapsbezit en daarom moet zij in de bredere kring bekend worden gemaakt. De middelen daartoe zijn veelvuldig: diavoorstellingen, voordrachten, filmvertoningen, boeken of brochures en vooral een contactblad of tijdschrift. Dit laatste is wenselijk omdat het, zijn informerende en vormende rol buiten beschouwing gelaten, een bestendig contact met en tussen leden en belangstellenden onderhoudt.

Doch een tweede opdracht, misschien even belangrijk, is *heemschut*. Hier gaat het om de eigen aard, het wezen zelf van eigen dorp of eigen streek. Onder de druk van onberedeneerde en dikwijls al te ver doorgedreven vernieuwingsdrang, waarbij eigenbelang niet zelden een grote rol speelt, wordt regelmatig aan roofbouw gedaan en wordt onherstelbare schade toegebracht aan waardevolle natuurgebieden en vruchtbare landbouwgronden. Kleine (en soms ook grotere) monumenten zoals kapelletjes en zoveel andere getuigen uit het verleden laat men zomaar verkommeren, voor zover er geen moedwil bij betrokken is.

En er zijn nog zoveel andere zaken met een eigen specifieke plaats in onze omgeving en in ons volksleven die dreigen ten onder te gaan als slachtoffer van de algemene onverschilligheid, treurig uitvloeisel van deze tijd waarin kortzichtigheid, hopeloze oppervlakkigheid en materialisme hoogtij vieren, terwijl ook het staatsgezag hier blijk geeft van onkunde en onbegrip. Dit probleem is veelzijdig en er schuilt een wezenlijk gevaar in voor de toekomst. Daarom moet het de voortdurende bekommernis van onze heemkringen uitmaken en hun volle inzet voor alles wat waardevol is voor het heem blijft zonder meer hun dwingende plicht.

Heemkunde en heemschut zijn de voornaamste taken van een heemkring die naam waardig. Dat het menselijk aspect evenmin uit het oog mag verloren worden, hoeft niet gezegd. Verstandhouding en vriendschap zijn het grootste belang. Een gezellig feestje tussenin kan zeker geen kwaad en valt niet uit de toon. Maar het mag daarbij niet blijven en mag zeker geen hoofdzaak worden. Steeds moet het beleven van de heemgedachte op het voorplan staan. In deze grondgedachte vindt een heemkring zijn enige reden van bestaan.

Gilbert Romeyns †